

Bog anmeldelser Noter nr. 239

- Katrine Charlotte Busk: "Danmark i 1800-tallet", Systime 2023, i-bog og papirbog, 141 sider. Trykt bog 180 kr. ekskl. moms, i-bog fra 26 kr. ekskl. moms.
- Niels Bjerre Poulsen: Vietnam. Den kolde krigs slagmark 1945-1975. Systime 2023, 2. udgave. 200 sider, 210 kr. + moms. Også udgivet som i-bog.
- Solvej Berlau og Stine Thuge: Vejen til Folkedrab. Columbus, 2023. 228 sider, 200 kr + moms.
- Hanne Mortensen m.fl.,: Flere sider af køn. Frydenlund, 2023. 150 sider, 199,95 kr.
- Marianne Schweppenhäuser Toft: Historiepakken. Alt i ord 2023, 36 sider, 59 kr.
- Lars Christiansen: På sporet af Danmarks hekse. Praxis, 2023. 152 sider, 255 kr. inkl. moms.
- Lars Bisgaard: Grevens Fejde, Aarhus Universitetsforlag 2023, 100 sider, 129,95 kroner, illustreret i farver, del af serien '100 Danmarkshistorier'.
- Peter Agerbo Jensen: I krig under Sydkorset. Skandinaver i den sydafrikanske krig 1899-1902. Turbine. 300 sider. 349,95 kr.
- Jakob Tøtrup Kjærsgaard & Niels Klingenberg Vistisen: Under fremmed muld – to danskere i canadisk krigstjeneste i Anden Verdenskrig. Turbine 2023, 352 sider, 350 kr.
- Asser Amdisen: En ualmindelig og kortfattet Europahistorie. Lindhardt og Ringhof 2023, 288 sider, 299,95 kr.
- Anders Lundt Hansen: Danmark de første 1000 år. Lindhardt og Ringhof 2023, 330 sider, 329,95 kr.

Undervisningsbøger

Danmark i 1800-tallet

Katrine Charlotte Busk: "Danmark i 1800-tallet", Systime 2023, i-bog og papirbog, 141 sider. Trykt bog 180 kr. ekskl. moms, i-bog fra 26 kr. ekskl. moms.

Katrine Charlotte Busks undervisningsbog "Danmark i 1800-tallet" behandler Danmarks udvikling i denne periode med særligt fokus på befolkningens levevilkår. Fremstillingen er struktureret, så den store ramme med Englandskrigene og De slesvigske krige behandles først i bogen og derefter de økonomiske

forandringer samt nye levevilkår for landbobefolkning, arbejdere og borgerskab. Til sidst gennemgås demokratisering og forfatningskamp. Denne opbygning gør det tydeligt, hvilken rolle de enkelte samfundsgrupper samt nationalitet og krig har spillet ind på den politiske proces.

Der er på den måde for så vidt set ikke så meget nyt i valget af emner, når det handler om dansk historie i 1800-tallet. Alligevel er bogen et virkelig godt eksempel på, hvorfor det er godt med nyt undervisningsmateriale til velkendte emner. Den trykte bog fremstår lidt klejn og fremstillingsfokuseret, men i-bogen rummer til gengæld et righoldigt materiale, som lægger op til at lave fagligt solidt, metodisk velfunderet og nutidsrelevant undervisning i emnet.

Der er i i-bogen et velskrevet og ganske omfangsrigt metodekapitel, som bringes i spil i en lang række opgaver, som benytter både kildemateriale i bogen, supplerende kilder i i-bogen samt henviser til kildemateriale, som kan findes andre steder. Der bliver fx foruden basal kildekritisk analyse lagt op til at arbejde med kunst i historie, film og dokumentarer, historiebrug og erindringshistorie samt skønlitteratur som kilde. Bogen vil derfor fx være oplagt at anvende i forbindelse med Dansk-historie-opgaven.

"Danmark i 1800-tallet" er gennemgående skrevet i et forståeligt sprog, hvor nye begreber forklares godt. Enkelte steder bliver detaljegraden nok lidt for høj og særligt i det afsluttende kapitel om forfatningskampen bliver underviseren formentlig nødt til at bruge lidt tid på en række po-

litiske begreber, som fx "finanslov", "bevillinger", "begrave i udvalg" mm., medmindre eleverne har lyttet rigtig godt efter i samfundsfag. Enkelte af kilderne er også noget kringledede at forstå – men heldigvis er der rigtig mange af dem, så underviseren kan vælge ud.

Der kan måske også godt være en pointe i enten under eller efter anvendelsen at perspektivere denne bogs fremstilling lidt mere i forhold til den europæiske udvikling i perioden. Bl.a. forekommer koblingen mellem demokratisering og nationalitet jo mange andre steder end i den danske helstat, hvilket eksempelvis også gør det nemmere at forstå Preussens rolle i forhold til Slesvig-Holsten.

Af andre særlige styrker i bogen skal nævnes et meget brugbart billedmateriale samt mulighed for at vise emnernes nutidsrelevans, fx når det handler om gymnasieliv, kønsroller, det danske forsvar osv. Opgaverne er spændende, varierede og lægger bl.a. op til at arbejde med remediering. Der er inspiration til at arbejde i mange retninger.

Alt i alt en godt gennemarbejdet, inspirerende og meget anvendelig bog.

Hans Wagner

Vietnam. Den kolde krigs slagmark 1945-1975

Niels Bjerre Poulsen: Vietnam. Den kolde krigs slagmark 1945-1975. Systime 2023, 2. udgave. 200 sider, 210 kr. + moms. Også udgivet som i-bog.

Niels Bjerre-Poulsens bog 'Vietnam. Den kolde krigs slagmark, 1945-75' er en stort anlagt bog. Målet er at give eleverne et indblik i Vietnams historie fra midten af 1800-tallet, da landet blev en del af det franske koloniimperium over de to Vietnam-krige til disses aftryk på nutidens Viet-

nam. I forbindelse med sidstnævnte behandles kortvarigt Vietnams krig mod Kina (som han benævner den tredje vietnamkrig). Endelig beretter Niels Bjerre-Poulsen i bogens afsluttende kapitel, 'Aldrig mere Vietnam!', om bearbejdelsen af Vietnam-krigen i henholdsvis Vietnam og USA. Her omtales såvel Hollywoodfilms behandling af den anden Vietnam-krig som den lange række af museer og mindesmærker, der findes i de to lande. I denne forbindelse kan det undre, at Niels Bjerre-Poulsen helt udelader at omtale, hvordan modstanden mod Vietnam-krigen også var inspirationskilde til mange musikere i USA, Danmark og mange andre lande. Medtagelsen af nogle af disse mu-

sikeres tekster, eksempelvis fra Doors, Jimi Hendrix, Joan Baez, Bob Dylan, Røde Mor eller teksterne fra Hair kunne sammen med filmanalyser have givet et godt udgangspunkt for et flerfagligt samarbejde mellem dansk og historie.

Bogens indhold:

- I kapitel 1 følger vi hvordan franske missionærer, handelsfolk og soldater kom til Vietnam og langsomt gjorde landet til en fransk koloni samt den tidlige modstand og den japanske besættelse.
- I kapitel 2 og 3 er det Frankrigs tilbagekomst til Vietnam og den første Vietnam-krig, der er i fokus.
- I kapitel 4 og 5 er det det delte Vietnam i perioden 1954-60, der er i fokus. Niels Bjerre-Poulsen behandler også de enorme tab af menneskeliv, der fandt sted såvel i Nord- som i Sydvietnam.
- I kapitel 6-8 er det den anden Vietnam-krig, der er i fokus.
- I kapitel 9 fokuserer forfatteren på reaktionen i USA på krigen og de mange unge mænd, der kom hjem i ligposer. Her har forfatteren også valgt at medtage et mindre afsnit om Vietnambevægelsen i Danmark.
- I kapitel 10 og 11 er det vietnamiseringen, tropetilbagetrækningen, fredsforhandlingerne og den amerikanske flugt fra Vietnam, der er i fokus.
- I kapitel 12 er det Saigons fald, genforeningen samt krigens menneskelige omkostninger, der er i fokus.
- I kapitel 13 fokuseres der på mindekulturen samt den mentale bearbejdning af krigen i såvel USA som Vietnam.

Fremstillingen af Vietnams og Vietnam-krigenes historie er, som det fremgår ovenfor, systematisk og logisk opbygget i 13 kapitler. De er alle på mellem otte og ti sider plus 4-6 siders kildetekster. Grundbogsteksten er relativ let at læse for eleverne, og den er garneret med et væld af spændende og velvalgte billeder samt mange gode og relevante citater. I forbindelse med nogle af billederne tager Niels Bjerre-Poulsen sig tid og plads til at give os baggrunden for billedet: hvornår og i hvilken situation det blev taget. Se eksempelvis behandlingen af det ikoniske billede af henrettelsen af en FNL-guerillasoldat (s. 107).

Samtlige kapitler afsluttes med nogle få arbejdsspørgsmål – spørgsmål som eleverne eventuelt kan bruge i forbindelse med deres forberedelse. Derudover er der til hvert kapitel udvalgt nogle af periodens centrale kilder. Også til kilderne er der udarbejdet arbejdsspørgsmål. Som hjælp til eleverne er der bagerst i bogen en tidslinje. Pudsigt nok har forfatteren og forlaget fravalgt et stikordsregister. I bogen indeholder herudover en række små videoklip, hvor forfatteren, Niels Bjerre-Poulsen, kommer med supplerende oplysninger/uddybninger/betragtninger.

Bogen er helt klart anbefalelsesværdig. Niels Bjerre-Poulsen giver et meget fint indblik i Vietnams og Vietnam-krigenes komplicerede historie. Dog vil jeg helt klart anbefale papirudgaven. Bogen indeholder nemlig rigtig mange navne, begreber og stedsangivelser, som eleverne simpelthen vil have svært ved at holde styr på, hvis man anvender i iBogen. Bogen er også særdeles velegnet til elever, der i større opgaver (fx SOP og SRP) vil skrive om Vietnam og Vietnam-krigen. Under alle omstændigheder er bogen et 'must' på folkebiblioteker og gymnasiale uddannelsers biblioteker.

Til slut et lille suk: Hvorfor angives Formand Maos navn med stavemåden Mao Tse-Tung? – Denne stavemåde anvendes ikke mere, og det vil forvirre eleverne, der ganske givet også læser om Mao og Kina andetsteds. Det er specielt pudsigt i betragtning af, at andre kinesiske navne (Zhou Enlai og Deng Xiaoping) transskriberes korrekt efter pinyin.

Jens-Peter Fage Madsen

Vejen til Folkedrab.

Solvej Berlau og Stine Thuge: *Vejen til Folkedrab. Columbus*, 2023. 228 sider, 200 kr + moms.

Folkedrabets tidsalder: Folkedrab og Holocaust på skoleskemaet

Som alle ved er Holocaust og andre folkedrab blevet indskrevet i ungdomsuddannelsens undervisning som et kernestof-område i historiefaget fra august 2022, samt i folkeskolens historiekanon med overskriften Holocaust, jødeaktionen og augustop-

røret i 1943. Her i 2023 er der nu udgivet en ny tema- og undervisningsbog "Vejen til Folkedrab: Før, under og efter Holocaust" af Solvej Berlau og Stine Thuge på forlaget Columbus.

Det er oppe i tiden at deklarere, når man skriver, så jeg vil straks deklarere, at jeg for snart et halvt gymnasielærerlivs tid siden tilbage i 2002, som den ene af to specialestuderende i historie på KU udgav holocaust-uddannelse.dk på Dansk Center for Holocaust- og Folkedrabsstudier, og at undertegnede siden kortvarigt var tilknyttet centeret under DIIS, indtil gymnasielærerjobbet tog over. Siden har stærke kræfter som netop forfatterne til "Vejen til folkedrab" udgivet vægtige didaktiske materialer om folkedrab og Holocaust. Nu foreligger bogen "Vejen til folkedrab", som ganske enkelt er den bedste udgivelse til undervis-

ningen i feltet folkedrab og Holocaust, der er henvendt til elever på ungdomsuddannelserne lige nu.

Jeg skriver netop denne anmeldelse, mens der igen er væbnet konflikt og krig i Mellemøsten, og ofrene falder på stribe på begge sider. I mediebilledet skal hvert et ord vejes omhyggeligt for ikke at virke biased. Det er derfor en kæmpe udfordring at producere en bog, der skal omhandle Holocaust og andre folkedrab. Grebet i bogen er at tematisere, at alle ofrene i et folkedrab forfølges på grund af noget, de er - ikke noget, de gør. I hele 21 kapitler over 228 sider kommer bogen ganske imponerende rundt om emnet og emnerne. Stantons 10 stadier i folkedrab er bogens fundament sammen med rammesætningen om, hvad et folkedrab egentlig er. Herefter følger bogen Holocaust ud fra et tidsmæssigt før, under og efter, hvor der ud over kapitler om Hitlers vej til magten, ghettoer og Einsatzgrupper også er afsat kapitler til emner som propaganda og Danmark og Holocaust.

Bogen kommer jo nok ikke til at blive anvendt fra ende til anden på et historiehold, dertil er der for få timer i historiefaget, til at man kan afsætte 228 sider til ét emne. Men der er hjælp at hente i bogens arbejdsspørgsmål og endnu mere at hente på i-bogens hjemmeside, hvor der er hele fire forskellige forslag til forløb med emnet. Her kommer vi til den slagside, som forløbsbeskrivelser altid tilvejebringer: Enten er de for lidt stilladserende eller for meget. Undertegnede synes måske, at forfatterne kommer lidt for nemt over det i forløbene, i forhold til at komme i dybden med pædagogisk-didaktisk (øvelser, formål, eksamenstekster m.m.) hjælp til hvert enkelt modul-afvikling.

For både lærere og elever er udgivelsen "Vejen til folkedrab" en sproglig gave, der er skrevet i et flydende og elevlæseværdigt sprog samt med en sikker hånd i udvælgelsen af velvalgte fotos fra fortid til nutid. Også derfor skal min 1.g-historieklasse have denne bog (selvom den også findes som ibog), for dette er så vigtigt et emne at røre taktilt, mentalt og i undervisningsøjemed: Hvorfor og hvordan kan civilisationer ende med at (forsøge) at udrydde, dræbe og uddrive hele befolkningsgrupper – fordi de er, som de er - ikke for noget, de gør? Tak Solvej og Stine for at skrive en bog, der vil kunne gøre emnet tilgængeligt for de nuværende og kommende historieelever i gymnasiet. Jeg kan ikke vente med at komme i gang med at undervise med denne bog som omdrejningspunkt.

Brian Dupont Larsen

Flere sider af køn

Hanne Mortensen m.fl.; Flere sider af køn. Frydenlund, 2023. 150 sider, 199,95 kr.

Et af de mest aktuelle emner er debatten om køn. I den seneste udgivelse i serien Flere sider af... er det netop dette emne der er fokus på, og den falder på et tørt sted.

Som de tidligere udgivelser i serien er den tiltænkt Kultur- og samfundsfagsgruppen (KS) på HF og har et bredt introducerende kapitel inden

de mere fagspecifikke i historie, religion og samfundsfag.

Redaktøren, Thomas P. Larsen skriver i indledningen, at de, i modsætning til de tidligere udgivelser i serien, har ønsket at åbne op for fag uden for KS med denne bog. Jeg har dog svært ved at se, at den er opbygget anderledes end de forrige bøger. Det står dog ikke i vejen for at den - ud fra min vurdering - nemt kan bruges i andre fag, hvor man ønsker at arbejde med køn i et historisk-, religions- eller samfundsfagligt perspektiv.

Generelt er Flere sider af...-serien meget 'elevvenligt' skrevet og det gælder også for denne udgivelse. Teksten er suppleret med billed- og statistisk materiale. Derudover er der kortere uddrag af skriftlig historisk kildemateriale. Det gør det nemt at inddrage dem i gennemgangen, og er man mest interesseret i fremstillingen, kan man let springe disse dele over. Specielt for en faggruppe som KS, hvor det kan være svært at nå at komme i dybden, både med emnerne og ift. metoderne i fagene, er det kærkomment at have alt det, man har brug for samlet i en bog.

Har man lyst og mulighed til at gå mere i dybden, har bogens hjemmeside (<https://www.frydenlund.dk/ekstramateriale/bogserien-flere-sider-af/kildetekster-til-flere-sider-af-kon/>) en "kildesamling". Det er primært databaser og links til, hvor man kan finde kilder, så man skal nok regne med, at der skal bruges noget tid på det. Dog er der specifikke kilder til religionsafsnittet.

Jeg har i mange år undervist mine KS hold i et forløb om familie og identitet og udviklingen fra det traditionelle til det senmoderne samfund. Denne udgivelse er et kærkomment supplement til dette forløb og åbner op for at anskueliggøre periodiseringsprincipper for eleverne. Derudover gør bogens aktualitet det muligt at tage udgangspunkt i elevernes oplevelsesverden og derfra bruge fagene og deres metoder til at forstå.

Bogen er inddelt ud fra de tre KS fag. Historiedelen står for over halvdelen af bogen og begynder tidsmæssigt i 1700-tallet. Her vil det være oplagt at tale periodisering med sine elever, da det er Danmarks-historien med en kønnet vinkel. Der er to overordnede afsnit; Et om forestillinger om køn fra 1700-tallet til i dag og et længere om det kønsopdelte danske samfund fra 1800-2022, der er en kronologisk gennemgang med eksempler på begivenheder, hvor køn har haft en særlig betydning. Som nævnt tidligere er det lige til at gå til. Da jeg hverken er religions- eller samfundsfagslærer, vil jeg ikke dvæle ved de to andre fagsafsnit. Men der er elementer jeg kender fra det fællesfaglige samarbejde, bare med en kønnet vinkel.

Samfundsfagsdelen, med undertitlen Køn - er det så vigtigt!, er skrevet af Susan Pauli Petersen og har tre større afsnit om hhv. køn og identitet, roller og normer og mænd og kvinder på arbejdsmarkedet.

Religionsafsnittet, der er skrevet af Gunnar C. Adrianzen, har undertitlen Patriarkatet og heksene, hvilket er temaerne for afsnittets to dele.

Begge afsnit bruger bogens historiedel med henvisninger til eksempler, når det er relevant.

Det kan synes som en smule overfladisk med en bog på 150 sider, der dækker alt materialet til et forløb med tre fag. Men i en faggruppe som KS, hvor man skal nå en relativt stor mængde både enkeltfagligt og fællesfagligt, er det ærlig talt en gave, når en der kommer en relevant udgivelse, der imødekommer kravene. Så kan det godt være, at der ikke er øvelser, arbejdsopgaver og andre didaktiske ressourcer i bogen. Til gengæld er der stort set alt andet man skal bruge til et fællesfagligt forløb.

Bogen findes også som iBog.

Margen Ott

Historiepakken

Marianne Schweppenhäuser Toft: Historiepakken. Alt i ord 2023, 36 sider, 59 kr.

Historiepakken er et hæfte på 36 sider, som henvender sig til den elev, der har brug for et kort overblik over, hvordan man kan arbejde analytisk i historiefaget. Hæftet er skrevet med det fornuftige udgangspunkt, at eleven arbejder problemorienteret og derfor altid starter med en problemstilling, som besvares ved

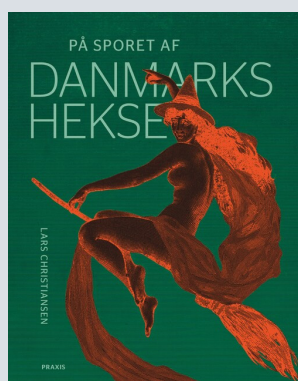

at inddrage kildekritik og historisk teori. Hæftet indeholder derfor kortfattede gennemgange af kildekritik, historiesyn, struktur og aktør, periodisering, historiebrug, og hvordan eleven kan arbejde med teorierne i skriftlige produkter. Hæftet starter med en række sider om 'kildekritik' og fortsætter på s. 16-17 med et afsnit om 'materialer', som fokuserer på, at eleven kan inddrage flere typer materialer, når man besvarer problemstillingen f.eks. statistik, fremstillinger og kilder, og det understreges, at det er vigtigt, at eleven inddrager kilder. De mange konkrete eksempler på, hvordan man kan formulere spørgsmål og skrive problemstillinger, kan være inspirerende for eleverne.

Niels Nøddebo Petersen

På sporet af Danmarks hekse

Lars Christiansen: På sporet af Danmarks hekse. Praxis, 2023. 152 sider, 255 kr. inkl. moms.

Jeg har haft den store fornøjelse at anmelde lærebogen "På sporet af Danmarks Hekse".

Bogen er en del af forlaget Praxis' serie, "På sporet af". Udgivelserne tilstræber at være gennemdidaktiserede og forsøger at møde eleverne, hvilket er både sympatisk og tiltrængt. Lærebogen indeholder

elleve korte kapitler, der hver især omhandler forskellige aspekter af hekseprocesserne i Danmark. Hvert kapitel har et særligt tema og fokuspunkt, der er knyttet til faglige mål og kernestof i læreplanen for stx. Jeg vil kort her indskyde spørgsmålet om, hvorvidt det samme gør sig gældende for læreplanen i faget på andre ungdomsuddannelser. Det tænker jeg umiddelbart, der er god sandsynlighed for. Til slut afrundes med forslag til opgaver og videre læsning samt en forløbsplan. En del af kilderne, der bruges i bogen, er sprogligt tilpassede, så eleverne kan forstå indholdet, hvilket er meget positivt. Der er ingen grund til, at eleverne skal kæmpe med at afkode knudrede sætninger og slå hvert andet ord op, når de arbejder med kilder.

Opgaver og arbejdsforslag til de respektive kapitler, herunder kildeøvelser, er generelt spændende og underholdende og rummer alle de taksonomiske niveauer. Desuden er det et plus, at hvert kapitel, som sagt, er bygget op over tydelige faglige mål.

På første side af hvert kapitel står en "boble" med fire til otte læsestrategiske spørgsmål, som eleven kan bruge. Det er en god idé at tydeliggøre formålet med elevernes læsning. Mere end fem spørgsmål, tænker

jeg dog, kan virke overvældende. At der kan stilles for mange spørgsmål kommer særligt til udtryk i kapitel 1, hvor der yderligere optræder 13 spørgsmål på næste side. På den måde kommer eleverne til at skulle jonglere med 19 spørgsmål. Jeg er med på, at det både drejer sig om spørgsmål til selve kapitlet og spørgsmål til lærebogen som helhed, men udfordringen er her, om eleverne laver denne sontring. Hvis jeg selv skulle bruge bogen i undervisningen, ville jeg fremhæve enkelte spørgsmål, som eleverne skal fokusere på.

Generelt lider lærebogen under en lidt rodet opbygning og mangel på sammenhæng. Dette kommer eksempelvis til udtryk i kapitel 1, hvor formålet er at introducere eleverne for emnet. På første side introduceres eleverne for sagen om Anne Palles, Danmarks sidste offer for hekseprocesserne. På næste side bringes en tidslinje skrevet med små bogstaver og uden kontekst. Her nævnes eksempelvis "Pave Innocens 8.s Heksebulle" og "Peder Palladius' Visitatsbog", samt andre begivenheder, som de færreste elever nok har kendskab til på forhånd. Jeg er i tvivl om, hvorfor tidslinjen indsættes her, når de fleste punkter indeholder begivenheder, som eleverne ikke har viden om endnu. Det er desuden ærgerligt, da tidslinjen også står på omslaget i et meget enkelt, overskueligt og smukt layout. Ovenover tidslinjen i kapitlet er der afsat plads til en illustration, som står helt uforklaret og uden kommentarer. Det er derfor uklart, hvad formålet med illustrationen er. Dette går igen ved de fleste illustrationer i lærebogen, der stammer fra mange forskellige tidsaldrer. Eleven skal selv inferere meningen med illustrationerne med kun få eller ingen forklaringer. I kapitlet bruges desuden en statistik over antallet af forfulgte hekse i Europa 1300-1850. I statistikken optræder "Den katolske modreformation" som begivenhed, men det forklares ikke i teksten, hvad den katolske modreformation er. Der skiftes fokus fra Danmark til Europa og omvendt. Den sidste heks blev brændt i 1693, men hvorfor nævnes 1850? Eleverne skal selv gætte sig frem til meget og forsøge at skabe sammenhæng, hvilket er ærgerligt. Der kan være stor sandsynlighed for, at de ikke oplever enkelhed og overblik, men forvirring. En løsning kan være, at læreren på forhånd "stilladserer" elevernes læsning og kompenserer for mangel på sammenhæng ved at tydeliggøre og forklare sammenhæng og udvælge læsestrategiske spørgsmål på forhånd.

Den lidt rodete opbygning er synd, hvis man tager lærebogens øvrige kvaliteter i betragtning. Jeg håber, at Praxis i deres redaktionelle proces i forbindelse med andre udgivelser vil være opmærksomme på at skabe sammenhæng for elever som læsere og modtagere. Det drejer sig både om sammenhængen mellem opgaver og fremstillingstekst til de enkelte kapitler, men også i høj grad om

sammenhængen mellem indholdet i illustrationer, figurer, modeller, kildeeksempler og fremstillingstekst.

Lærebogens beskrivelse af feministisk historieforskning om hekse i kapitel 9 med titlen "Heksene og samfundet – kvinder, sammenhængskraft og syndebukke" virker en smule bedaget. Lærebogens lidt firkantede afvisning af, at processerne (også) var et resultat af patriarkatet og vidner om et nedladende syn på kvinder i samtiden, kan virke unødvendig kategorisk. I tråd med dette undlader lærebogen at nævne, hvorledes et egentligt aktivt forsvar (og dermed sandsynlighed for frifindelse af den anklagede) krævede, at en mand, enten ægtefælle eller familie-medlem, påtog sig opgaven. Jeg slår mig lidt på klodsede formuleringer som "Ingeborg Harchis blev udlagt i 1577 og anklaget for trolddom året efter, men klarede med sin mands hjælp frisag begge gange. I 1610 klappede fælden dog." Er der ikke tale om, at Ingeborg Harchis blev brændt levende, fordi hun ikke længere havde en mand til at forsvare sig, efter hun var blevet enke? Lærebogen giver generelt ikke meget plads til at beskrive kvinders stilling i samfundet i det efterreformatorske samfund, hvilket virker lidt underligt, bogens emne taget i betragtning. Jeg tænker derfor, at der med fordel kan inddrages supplerende materiale ved anvendelse af bogen i undervisningen.

Når det er sagt, så er "På sporet af Danmarks Hekse" en givende lærebog, der, på trods af nogle mangler, formår at formidle et komplekst historisk emne til eleverne på en interessant måde. Den kan med fordel anvendes til et forløb om hekseprocesser og bruges af elever, der skal skrive opgaver om emnet.

Forslag til supplerende materiale:

- Louise Nyholm Kallestrup: Heksejagt
- Onde Anna, podcast tilrettelagt af Ruth Storm og Olga Ravn for DR.

Amalia Dea Bonn 

Historisk faglitteratur

Grevens Fejde

Lars Bisgaard: Grevens Fejde, Aarhus Universitetsforlag 2023, 100 sider, 129,95 kroner, illustreret i farver, del af serien '100 Danmarkshistorier.'

Den danske arvefølgekrig i internationalt perspektiv

I denne bog tager historikeren Lars Bisgaard fat i et af historiens Critical Junctions, nemlig Grevens fejde 1534-1536. Episoden med dens karakter af borgerkrig er blevet set som mange ting: Et internationalt opgør om den danske trone (Casper Paludan-M ller), et folkeligt anliggende (C. F. Allen), som udtryk for

folkelig protest (Skipper Clement-dyrkelsen i Aalborg) eller som udtryk for klassekamp (Ebbe Kl vedahl Reich). De mange mulige vinkler på emnet er dog ifølge Lars Bisgaard alle del af en større fortælling, nemlig en uhyre kompleks arvefølgekrig,

I bogens fortælling er det nemlig rigtigt, at Danmark i denne periode er i et vadedsted, som viser sig i en række dilemmaer:

- Skal Danmark være katolsk eller protestantisk?
- Skal adel eller borgerskab dominere?
- Hvilket forhold skal være mellem adel og bønder?
- Hvilken rolle skal kongemagten spille?

Hertil kom en række internationale faktorer, som også spiller en rolle hos Bisgaard:

- Hvad er forholdet mellem Danmark og Norge?
- Hvad er forholdet mellem Danmark og Sverige?
- Hvad er forholdet mellem Danmark og Slesvig-Holsten?
- Skal Hansaforbundet eller Nederlandene dominere handelen på Østersøen?
- Er Danmark at betragte som vasal af den tyske-kejser?

I dette komplekse spil tegner Bisgaard et billede, hvor religiøse, politiske og økonomiske konflikter og interesser blandes på kryds og tværs. Således er selve Grevens fejde en konflikt mellem Lübeck, Mecklenburg og byerne Aalborg, København samt Malm  mod den skånske og jyske adel, Slesvig-Holsten og Sverige. Hertil kommer at både den sjællandske og fynske adel, Nederlandene og Norge

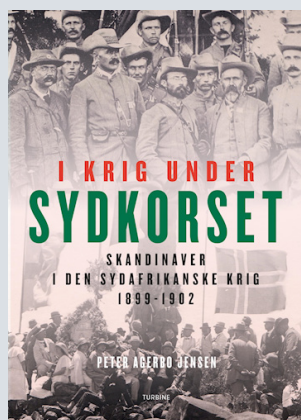
er splittet i, hvem de skal støtte. For at komplicere sagerne yderligere planlægger den tysk-romerske kejser Karl V på sidelinjen en militær ekspedition for at indsætte hertug Friedrich 2. af Rheinland-Pfalz som dansk konge.

I bogen oprulles udviklingen af konflikten som et åbent rum, hvor gode og dårlige valg samt tilfældigheder ender med at sikre Christian 3. kongemagten. Samlet set bliver der dermed fortalt en multifacetteret og spændende historie, hvis eneste alvorlige begrænsning er, at det kan være svært at få det hele med på de få sider, som tilbydes i serien. Som historieskrivning betragtet er bogen nok for svær for gymnasieelever, men for den interesserede læser med interesse for skabelsen af det moderne Danmark er der meget at hente.

Rasmus Thestrup Østergaard

I krig under Sydkorset

Peter Agerbo Jensen: I krig under Sydkorset. Skandinaver i den sydafrikanske krig 1899-1902. Turbine. 300 sider. 349,95 kr.

En fjern krig i et land langt borte

Emigranter, migranter, flygtninge, asylsøgere. Disse og lignende synonymmer for det samme emne strømmer ud af de trykte og digitale medier hver gang man drister sig til at læse nyhederne. Danmark er, på godt og ondt, en del af en globaliserende verden, og man får let

indtryk af, at en stor del af indbyggerne på det afrikanske kontinent og Mellemøsten lader til at være på vej op til os til fods eller i gummibåde på Middelhavet med livet som indsats. Virkeligheden er selvfølgelig en anden. De fleste flygtninge og migranter bevæger sig internt i deres hjemlande eller til nabolande i regionen. Andelen af flygtninge og asylansøgere, der kommer til Danmark, har været stærkt aftagende gennem de seneste årtier, hvilket delvis kan forklares af den støt strammende politik, de skiftende danske regeringer har ført med bred opbakning i befolkningen. Den anden del af forklaringen skal findes i EU-regi, hvor samme restriktive udvikling er foregået. Ind- og udvandringen af Danmark fortsætter dog, som det altid har gjort. Ifølge Danmarks Statistik, forlod 44.068 udenlandske statsborgere Danmark i 2022, mens 103.042 udenlandske statsborgere kom til Danmark. Borgere fra EU udgjorde det store flertal der kom til, med en stor gruppe ukrainske flygtninge som undtagelsen.

Skruer vi tiden 100 år tilbage, var Danmark dog i højere grad et land som man rejste fra. Perioden fra 2. slesvigske krig i 1864 og frem til udbruddet af 1. Verdenskrig i 1914 var kendetegnet ved store omvæltninger i det danske samfund. Øget befolkningstilvækst, industrialisering, urbanisering og en tiltagende demokratisering betød økonomisk fremgang, men ikke for alle. Det er i denne periode, at et stort antal især unge danskere valgte at søge lykken i udlandet. De fleste drog til USA, og en del af disse udvandreres liv og oplevelser er grundigt beskrevet i forskellige læseværdige historiske værker. Jeg vil blandt andet anbefale Jakob Munkholm Jensens bog 'Dengang jeg drog afsted', fra 2012, som både giver et godt overblik over og et dybdegående indblik i de danske USA-udvandrere, der deltog i den amerikanske borgerkrig i 1860'erne, og deres skæbner.

Peter Agerbo Jensens bog 'I krig under Sydkorset – Skandinaver i den sydafrikanske krig 1899-1902', afdækker en anden gruppe af danske udvandrere i ovennævnte periode, som hidtil ikke har fået megen opmærksomhed i bogform. Gruppen af danskere, der søgte til Sydafrika i perioden fra 1880'erne til 1914, var på ingen måde så omfangsrig som de, der drog til USA i samme periode. Sydafrika lokkede med udsigten til at finde guld og diamanter og søge lykken ad denne vej: "En strøm af udvandrere fra Europa søgte mod Sydafrika, og i perioden fra 1880'erne og frem til tiden omkring første verdenskrigs udbrud i 1914 ankom over 5000 danskere, svenskere, nordmænd og finner til landet." (Forord, s. 4) Som citatet antyder, er det skandinaver, som Jensen har i fokus. Hvor mange danskere der var tale om, tillader kilderne indtil videre ikke at fastslå. Antallet af danske emigranter til USA kan fastslås nogenlunde præcist, idet US-myndighederne førte en forholdsvis streng kontrol over, hvem der kom til USA via Ellis Island i New Yorks havn. Af den grund er det i dag muligt at lave opslag i arkiverne på Ellis Island på internettet. Noget tilsvarende fandtes ikke i Sydafrika, så kildesituationen er en noget anden. Trods dette har Jensen dog lavet et omfattende kildearbejde og ad mange snørklede omveje fået skrevet en monografi, som giver et godt overblik over de skandinaviske indvandreres rolle i sydafrikanernes konflikt med deres britiske koloniherrer. Bogen er dermed også en skandinavisk indgang til at kunne arbejde med Boerkrigen (1899-1902) i historietimerne eller i et samarbejde med engelskfaget. Boerkrigen vil for de fleste historielærere være kendt som den sidste større konflikt i den perlerække af krige, briterne udkæmpede i de forskellige kolonier som udgjorde deres koloniimperium. Det var også i denne sammenhæng, at briternes brug af koncentrationslejre som et redskab til at knække boernes vilje til modstand så småt kommer til europæernes (og den britiske offentligheds) opmærksomhed.

Der er megen interessant viden at hente i Jensens bog, men for mit vedkommende er det især denne fase, som er relevant. I bogens kapitel 7 med titlen 'De britiske koncen-

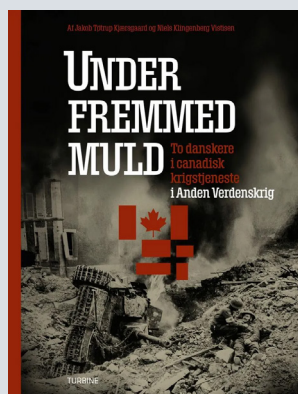

trationslejre' får Jensen givet en rigtig god og læseværdig beretning om konteksten for intensivering af den britiske taktik, da de efter en invasion af boernes territorier valgte at gå langt mere radikalt til værks: "For at dæmme op for boerkommandoernes guerillakrigsførelse valgte briterne at iværksætte en række modforanstaltninger. Overordnet set valgte briterne at ødelægge og afbrænde de områder, hvor boerstyrkerne havde deres baser (...) Derudover opførte briterne de såkaldte blokhus, som var høje, stærkt bevogtede vagttårne, der var forbundet med hinanden med pigtråd, ud over de sydafrikanske sletter (...)". I kapitlet beskrives derefter den eksponentielt tiltagende radikaliserende af de britiske besættelsesstyrkers strategi, hvor man efter pigtråd og vagttårne, begyndte at bruge den brændte-jords-taktik med afbrænding af farmene, kornet og slagtingen af alle dyrene. Da dette ikke knækkede boerne, tog de koncentrationslejrene i brug. Modsat de 6 nazistiske dødslejre som vi kender til fra 1941-1945, havde briterne ikke tænkt lejrene som et middel til at udrydde boerne. I praksis udviklede lejrene sig dog hurtigt til humanitære katastrofer med skyhøje dødsrater primært grundet epidemiske sygdomme og hungersnød. Om dette og mange andre aspekter af den sene britiske kolonialisme kan man læse mere i Jensens anbefalelsesværdige bog, og yderligere læsning kan findes ved hjælp af den omfattende litteraturliste bagerst i bogen.

Henrik Tjørnelund

Under fremmed muld – to danskere i canadisk krigstjeneste i Anden Verdenskrig

Jakob Tøtrup Kjærsgaard & Niels Klingenberg Vistisen: *Under fremmed muld – to danskere i canadisk krigstjeneste i Anden Verdenskrig*. Turbine 2023, 352 sider, 350 kr.

Niels Wiesneck og John Andreasen hed to danskere, der under krigen meldte sig til canadisk krigstjeneste, og som i dagbøger og senere nedskrevne, ikke-udgivne manuskripter beskrev deres krigsoplevelser. Det er disse, der ligger til grund for denne udgivelse, der placerer de to danskere i den større sammenhæng, den canadiske

krigsindsats i Europa og den allierede krigsindsats efter D-dag i 1944.

Niels Wiesneck (f. 1920) var sømand, men endte via omveje i den canadiske hær som frivillig. Her blev han lastbilchauffør i det canadiske Essex Scottish Regi-

ment. John Andreasen (f. 1910) var før krigen emigreret fra Bornholm til Canada, hvor han var landmand. Her meldte han sig ligeledes som frivillig, og deltog i krigen som luftværnsskytte. Begge var krigsaktive fra D-dag i juni 1944 til krigens slutning i maj 1945. Man får i bogen indtryk af, at deres tilbagetrukne roller i forhold til infanterisoldaterne var stærkt medvirkende til, at de overlevede, for den canadiske hær deltog i voldsomme kampe, og begge oplever også mange kampe på nært hold – vist uden nogensinde at møde hinanden. Bogen er velforsynet med de tos egne beskrivelser i originale citater fra deres manuskripter, og det er klart bogens største styrke, at læseren møder krigens virkelighed gennem førstehåndsbeskrivelser.

Den canadiske hær kæmper på D-dag (de to ankommer dog først flere dage senere), i kampene om Caen og ved Falaise-lommen i Normandiet. Herefter følger den kanalkysten mod Antwerpen, hvor den længe er involveret i kampene om tilgangen til den strategisk vigtige havn. Dernæst mudderslaget om Schelde i Holland og fremrykningen mod og krydsningen af Rhinen for til sidst at deltage i befrielsen af Holland. Disse slagmarker og de voldsomme canadiske tab beskrives grundigt i bogen og opleves af Wiesneck og Andreasen, der er med hele vejen. Begge vendte tilbage til Danmark efter krigen, hvor de stiftede familie og levede resten af deres liv. Selvom de fysisk var ret uberørte af krigen (Andreasen mister noget af hørelsen på det ene øre), var de begge præget af de voldsomme krigsoplevelser bagefter.

I alt 173 danske statsborgere deltog i krigen i Canadas væbnede styrker, og her får vi altså to af de overlevendes historie, og det forekommer rimeligt, at der her gøres en indsats for at huske dette lille hjørne af 2. verdenskrig. Bogens to forfattere har læst materialet godt og citerer velvalgt og fyldigt fra Wiesneck og Andreasens manuskripter. Samtidig er bogens billedside fantastisk god, med en fremragende billedkvalitet og en størrelse, der yder billederne retfærdighed.

Desværre er der også en række ting i bogen, der ikke helt fungerer. Bogens fokus kommer til at stå noget uklart, fordi forfatterne samtidig vil fortælle den større historie, som danskerne indgår i. Det er forståeligt og nødvendigt, men måden det gøres på spiller ikke helt. Dels kommer beskrivelserne af fx D-dag til at virke meget detaljerede og indforståede, og dels er de præget af mange gentagelser, som indimellem forstyrrer læsningen. Disse afsnit er baseret på tidligere udgivelser, og man kunne ønske, at de var redigeret og tilpasset denne bogs hovedhistorie mere. Samtidig kommer en række opslag om krigsmateriel til at virke forstyrrende – i det mindste på denne læser, der havde klaret sig uden de tekniske specifikationer på fx Bedford QLB Bofors Gun Tractor. Omvendt burde en række kort i bogen, der skal understøtte beskrivelserne, være mere detaljerede og have flere forklaringer. Fx dob-

beltopslaget s. 282-3, der skal forklare fremstødet mod Rhinen, men som ikke har Rhinen (eller ret meget andet) indtegnet.

Man kan ikke bebrejde de to forfattere for at mangle indsigt i, begejstring eller nysgerrighed for emnet, det bliver bare af og til lidt for meget, når alle detaljer skal med. Tilbage står dog, at det er en interessant fortælling om Wiesneck og Andreasen, der bliver fortalt. Bogen henvender sig nok mest til de militært interesserede, der i forvejen har en stor interesse for og viden om 2. verdenskrig.

Poul Kristensen

En ualmindelig og kortfattet Europahistorie

Asser Amdisen: En ualmindelig og kortfattet Europa-historie. Lindhardt og Ringhof 2023, 288 sider, 299,95 kr.

Allerede i bogens forord understreger forfatteren, at fremstillingen er "en personlig fortælling om historien, som jeg ser den" (s.9)

I samme forord beskrives bogens hovedsynsvinkel, der tager udgangspunkt i myten om Europa og de to figurer, Minos og Kadmos, som forfatteren tolker som symboler på to tendenser i Europas historie: impe-

riebyggeren og videnssamleren. Flere steder trækkes der linjer til disse to tendenser, men det bliver ikke rigtigt bærende for fremstillingen.

Bogen er opdelt i en række relativt korte tidsafsnit. De virker på mange måder velvalgte og er med til at sikre overblikket. Oplysningsperioden tillægges meget betydning, og det samme gælder Bismarcks rolle i den europæiske udvikling i 1800-tallet.

Fremstillingen er bevidst holdt i en fortællende tone, og der bliver også plads til anekdotiske elementer. I forbindelse med omtalen af Cæsar henvises til Asterix, og denne karakteristik er et godt eksempel på fortællestilen: "Cæsar skrev også en bog om sine krige, så hele verden kunne få at se, hvor farlig en karl han var." (s. 25)

Bogens karakter giver ikke plads til en litteraturliste, men der er et register og en årstalsliste.

Forfatterens personlige perspektiv slår stærkt igennem i adskillige afsnit. Det er ofte noget kontroversielle, men forfriskende synsvinkler, der lægges ned

over historiens udvikling. Det hele er fremstillet med henblik på at fange læserens opmærksomhed med et bevidst uakademisk sprog. Dette element prioriteres ret højt. For eksempel bruger forfatteren en halv side på at beskrive henrettelsesmetoder under Den Franske Revolution, hvilket kan undre i en "kortfattet" historiefortælling!

Forfatterens politiske standpunkt fornemmes tydeligt. Som nævnt lægger han netop vægt på i indledningen, at fremstillingen er "skarpvinklet, polemisk og holdningspræget". Det bliver særlig tydeligt i afsnittene om tiden efter Anden Verdenskrig, hvor han i vurderingen af koldkrigsperioden insisterer på at se Europa som dobbelt udnyttet af henholdsvis Sovjet og USA. Det gælder også hans skepsis over for perioden efter murens fald og det europæiske samarbejde i EF/EU. Forfatteren indrømmer i et efterskrift selv denne tydelige tendens i de sidste kapitler:

"Mange vil sikkert stejle over den noget dystopiske fremstilling, som er givet af de seneste 30 år". Det er også muligt, at det er et fortegnet billede, og sandsynligvis vil det vise sig at være forkert på mange måder. (s.263)

Jeg "stejler" ikke over fremstillingen, omend jeg i nogle vurderinger ikke er helt enig med forfatteren. Det er næsten en umulig opgave at beskrive Europas historie så kortfattet. Kan man leve med den personlige stil, får man med bogen et ganske godt og underholdende overblik over 2500 års historie og nogle gode, men ofte kontroversielle bud på historiens gang.

Johannes Lebech

Danmark de første 1000 år

Anders Lundt Hansen: Danmark de første 1000 år. Lindhardt og Ringhof 2023, 330 sider, 329,95 kr.

Lad det være sagt med det samme, Danmark: De første 1000 år er en velskrevet, smuk bog, og det er også en spændende bog. Den er inddelt i 10 kapitler, hvor hvert kapitel dækker 100 år. Bogens mål er at vise den udvikling, der skaber det centraliserede Danmark omkring år 1400. Det gøres ved, at forfatteren plukker de begivenheder, strømninger og tanker,

som han kan bruge til at vise, hvordan det, vi kalder Danmark, udviklede sig. Bogen er fyldt med væsentlige iagttagelser. Anders Lundt Madsens beskrivelser af by og lands-

byudvikling er noget at det klareste, jeg har læst, og det er godt set, at kirkefesten i Ringsted 1170 med kroningen af Knud som Valdemar den Stores med-konge var et vigtigt skridt på vej mod centraliseringen.

Der er alt mulig grund til at rose forfatteren for at tegne et billede af Danmark gennem 1000 år, og dermed vise den dynamiske udvikling landet har gennemgået. Der er ikke tale om en almindelig danmarkshistorie, nogle af de vigtigste begivenheder i vores historie er derfor ikke medtaget.

Nogle af de fravalg, som forfatteren har gjort, er efter min mening uheldige, f.eks. striden mellem Svend, Knud og Valdemar i 1157. Det, at Valdemar sætter sig på eneherredømmet over hele det danske rige, er et endegyldigt farvel til tanken om, at det danske rige kunne opstilles i selvstændige lande. Det er denne tanke, der forhindrede, at en feudal udvikling som den tyske ikke ramte Danmark. Det havde også været en god ting at medtage det pavelige gavebrev fra 1238, der gav kongen ret til at bruge en kannik fra hvert bispedømme til eget eller til rigets brug, det er et vigtigt skridt i skabelsen af den kongelige administration.

Jeg har fuld forståelse for, at der ikke er plads til alle store begivenheder i en bog, der skal beskrive 1000 års udvikling. Netop derfor kan det undre, at der bruges plads på skønlitterære rekonstruktioner, f.eks. skildringen af Harald Kesja (hvor man undlader at fortælle om hans brutalitet) eller beskrivelsen af en lort fra 900-tallet fundet i York med en beskrivelse af parasitter som levede i staklens mave. Helt ærligt, det har ikke meget at gøre med en danmarkshistorie.

Det er også for mig bemærkelsesværdigt, at Harald Blåtands overgang til kristendommen udelukkende tillægges politiske årsager, idet det jo ikke kan udelukkes, at kongen rent faktisk var blevet kristen. Runestenens Kristusfigur med ikke mindre end tre trequetra symboler tyder på det. Treenigheden har altså betydet noget for kongen.

Det er synd, at der i bogen er en række direkte forkerte oplysninger, f.eks. at Valdemar Atterdag lavede en massakre på Visbys borgere (side 295). Nej, det var ikke borgerskabet, der blev hugget ned, det var bønderne, der kæmpede mod kongen og blev slagtet foran Visbys bymur.

De små fejl, der er i bogen, har ingen betydning for det billede, som forfatteren maler, så lad det ligge. Bogen er værd at læse, bogen giver nye tanker og en anden opfattelse af Danmarkshistorien end den gængse, og det er godt gået. Det er f.eks. helt rigtigt set, at Erik Klippings håndfæstning 1282 intet har at gøre med demokrati. Det tjener forfatteren til ære, at han ikke er bange for at sæt-

te spørgsmålstegn ved de etablerede meninger om den danske historie, det er forfriskende, at der også rejses spørgsmål om etablerede begreber, f.eks. borgerkrig.

Der er nu noget, jeg savner i denne bog. Det er brugen af 'måske', 'sandsynligvis' eller noget lignende, f.eks. når han uden et eneste forbehold påstår at Gudme var den største by i Danmark (side 9), og at Gudme var centrum i Sydsandinavien (side 10). Hvor ved han det fra? Det er rendyrket gæt, i bedste fald et kvalificeret gæt, men uanset hvad, så havde et lille forbehold klædt teksten. At det ikke er der skyldes måske ungdommeligt letsind.

Men min konklusion er, at det er en god bog, der sætter tankerne i gang. Bogen er absolut værd at læse, den er velskrevet og åbner op for nye ideer og tanker, og som sådan er den også egnet til at blive brugt i undervisningsmæssig sammenhæng. Historie er som bekendt en flygtig størrelse, der hele tiden bevæger sig.

Torben Svendrup